

MATERIAŁY, RECENZJE, SPRAWOZDANIA, OMÓWIENIA

ROCZNIKI HUMANISTYCZNE
Tom LXI, zeszyt 7 – 2013

Галіна Тварановіч, *Пры брамах Радзімы. Літаратурнае аб'яднанне Белавежа: станаўленне, праблемы, асобы*, Бялосток: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku 2012, ss. 444.

Naukowe pasje Haliny Twaranowicz, profesora Katedry Filologii Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku, redaktora naczelnego rocznika „Studia Wschodniosłowiańskie” (wydawanego od 2001 roku) oraz rocznika naukowo-teoretycznego „Białorutenistyka Białostocka” (wydawanego od 2009 roku), są niezwykle różnorodne. Obejmują one nie tylko szeroko rozumianą białorutenistykę (w szczególności jej profil historycznoliteracki), ale też badania komparatystyczne i literaturę narodów byłej Jugosławii, czemu poświęcone są monografie *Нравственный мир героя: Белорусская и югославская военная проза 60-70 годов* (1986), *Пакутаю здабыты мір: Тыпалогія характару ў беларускай і славенскай прозе*, (1991), *Беларуская літаратура: паўднёваславянскі кантэкст (Адзінства генезісу, тыпаў літаратур, характар узаемасувязей)* (1996), *Пад небам Айчыны. Літаратурна-крытычныя артыкулы* (2005) i liczne artykuły publikowane w krajowych i zagranicznych periodykach naukowych. Sylwetkę twórczą białostockiej Badaczki dopełnia jej działalność literacka i translatorska. Jest ona autorką czterech zbiorów poetyckich *Ускраек тысячагоддзя* (1996), *Верасы Дараганавы* (2000), *Чацвёртая стража* (2004), *Бурштынавы яблык* (2010) i tłumaczką poezji serbskiej i polskiej.

Nowa książka prof. Haliny Twaranowicz, wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, jest kolejną publikacją na polskim rynku wydawniczym poświęconą twórczemu fenomenowi Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego „Białowieża”, grupy prowadzącej swoją działalność od 1958 roku, a zatem już 55 lat¹. Prezentowana praca nie ma charakteru monografii zogniskowanej wokół jednego problemu badawczego. Jest to raczej zbiór artykułów czy szkiców naukowych, podejmujących różnorodne zagadnienia tematyczno-problemowe. Obok prac o charakterze syntetycznym, mamy tu szczegółowe

¹ Dotychczas ukazały się następujące publikacje książkowe poświęcone „Białowieży”: T. Z a n i e w s k a, *Podróż daremna: szkice o poezji białoruskojęzycznej w Polsce*, Białystok 1992; t a ż, *Strażnicy pamięci. Poezja białoruska w Polsce po roku 1956*, Białystok 1997; Я. Ч ы к в і н, *Далёкія ў блізка. Беларускія пісьменьнікі замежжя*, Białystok 1997; А. Б а р ш ч э ў с к і, *Творцы беларускага літаратурнага руху ў Польшчы. 1958-1998*, Мінск 2001; В. S i w e k, *Ojczyzna duża i mała. Poeci Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego „Białowieża” wobec problematyki ojczyznianej*, Lublin 2004; H. D u ć - F a j f e r, *Pomiędzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce*, Kraków 2012; А. С а к о - в і ч, *Беларуская літаратура Польшчы. Стылістычна-жанравыя асаблівасці прозы „белавежцаў”*, Białystok 2012.

analizy i interpretacje tekstów poetyckich i prozatorskich „Białowieżan”: Janki Żamojcina, Jana Czykwina, Uładzimira Hajduka, Michasia Szachowicza, Maryli Bazyluk, Żeni Martyniuk.

We wstępie, poprzedzającym właściwą część publikacji Autorka syntetyzuje literackie osiągnięcia członków „Białowieży”, a także prezentuje stan badań nad ich twórczością. Zaznacza też, że zamieszczone w książce prace stanowią wynik jej wieloletnich badań i obserwacji, a także stanowią dopełnienie tych problemów i zagadnień, które dotychczas nie zaistniały w dyskursie literaturoznawczym bądź też zostały zbadane tylko pobieżnie.

Świetnym wprowadzeniem do zagadnień szczegółowych jest pierwszy artykuł recenzowanej książki zatytułowany *Динаміка развіцця „белавежскай” крытычнай думкі (1958-1998)*, w którym Autorka przybliży historię powstania Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego „Białowieża”, a także ukazuje rolę białoruskiego tygodnika „Niwa”, wydawanego w Białymstoku od 1958 roku, w intensyfikacji działań twórczych członków grupy. Wiele uwagi Autorka poświęca „Stronicy Literackiej”, ukazującej się cyklicznie na łamach „Niwy”, w której publikowali swe teksty zarówno debiutujący, jak i dojrzały poeci „Białowieży”, a także pracom krytycznym, poświęconym jej inicjatorowi i pierwszemu redaktorowi Hierohijowi Wałkawycyemu. Nie zabrakło tu miejsca na ogład poszczególnych publikacji członków grupy, począwszy od pierwszego tomu zbiorowego poezji pt. *Руń (Пунь)*, prac krytycznych i historycznoliterackich, poświęconych białostockim poetom (w szczególności artykułów autorstwa Aleksandra Barszczewskiego, Wiktara Rudczyka, Jaszy Bursza, Sakrata Janowicza, Jana Czykwina), zakończywszy na almanachach i kalendarzach „Białowieży”. Prezentacja tak obszernego materiału badawczego poparta została nie tylko rozległą bazą źródłową, ale też szczegółową literaturą przedmiotu, która skrupulatnie przytaczana jest w przypisach.

Nie zapomina Halina Twaranowicz o niezwykle intensywnie rozwijającej się działalności wydawniczej, inicjowanej przez członków Stowarzyszenia „Białowieża”. Szczególne zasługi na tym polu położył Jan Czykwini, który w 1990 roku zapoczątkował serię wydawniczą Biblioteczka „Białowieży”, a w roku 1997 powołał do życia miesięcznik „Termopile”, który po dziś dzień sprzyja dynamizacji procesu literackiego w Polsce. Zagadnieniu temu poświęcony jest drugi artykuł prezentowanej publikacji pt. *Чагоніс „Тэрмапілы” ў сучасным беларускім літаратурным працэсе*.

Białostocka badaczka zatrzymuje swoją uwagę także na zagadnieniach estetyki i stylu twórczości literackiej „Białowieżan”. W artykule pt. *Агульныя стыльва-эстэтычныя асаблівасці беларускай літаратуры Польшчы* wskazuje na różnorodność strategii artystycznych, wzorców estetycznych, stylowych i gatunkowych w analizowanych tekstach poetyckich i prozatorskich, prezentując je w szerszej perspektywie historycznoliterackiej i kulturowej.

W omawianej publikacji nie zabrakło też miejsca dla rozważań nad problematyką ojczyzny, czemu poświęcone są dwa kolejne szkice historycznoliterackie: *Тэма Радзімы ў творчасці паэтаў беларускага літаратурнага аб’яднання „Белавежа”* oraz *Гісторыя любові да Радзімы (аўтабіяграфічная апавесць Янкі Жамойціна „З перажытага”)*. Odwołując się do tekstów poetyckich i autobiograficznych wybranych twórców, m.in. Alesia Barskiego, Juryja Bajeny, Wiktara Szweda, Jana Czykwina, Wiktara Stachwiuka, Michasia Szachowicza i Janki Żamojcina, Autorka dowodzi, że ojczyzna jest pojęciem wielowymiarowym, uobecniającym się nie tylko na płaszczyźnie przynależności

państwowej czy narodowej, ale też w odniesieniu do rzeczywistości kulturowej, do sfery emocjonalnej i duchowej. Podjęte problemy, skierowane w sposób wyraźny w stronę rozważań tożsamościowych, stanowią ważny głos w dyskusji na temat historycznych losów Białorusinów Białostoczczyzny i ich narodowej odrębności.

Tematyczne i problemowe obszary badań Haliny Twaranowicz rozciągają się także na zagadnienia duchowości i problematykę aksjologiczną. W artykule *Духоўнае жыццё як самакаштоўнасць (паэзія Яна Чыквіна)* Autorka koncentruje się na tych tekstach białoruskiego poety Jana Czykwina, które dotyczą kwestii egzystencjalnej sytuacji człowieka, w których zawarte są rozważania nad istotą i sensem ludzkiego istnienia, które wreszcie odsłaniają świat wartości najwyższych. W poetyckim świecie wartości Jana Czykwina miejsce nadrzędne zajmuje Bóg. Świadczy o tym w głównej mierze rozbudowana symbolika religijna, a także bogactwo biblijnych toposów i motywów, porządkujących świat ludzkich przeżyć i emocji.

Kolejny artykuł recenzowanej książki, zatytułowany *Паэтычны свет Уладзіміра Гайдюка*, stanowi cenne uzupełnienie dotychczasowych badań nad twórczym fenomenem Uładzimira Hajduka, poety-samotnika, *outsidera*, zmagającego się na co dzień z trudem pracy na roli i nieustannie poszukującego swojej tożsamości literackiej. Wiele uwagi poświęca Autorka intymnej liryce białoruskiego poety, która zrodziła się z bólu i zmagania o wewnętrzną równowagę i przepełniona jest moralnym niepokojem, fascynacjami tym, co pierwotne (szczególne znaczenie nadaje on ziemi), zachwytem nad urodą świata, jego różnorodnością i zmiennością. Autorka zauważa ponadto, iż ogromne znaczenie w twórczości Uładzimira Hajduka pełnią mitologiczne tematy i motywy, które poeta wprowadza w strukturę swoich tekstów i na ich podbudowie kształtuje warstwę znaczeniową.

W dotychczasowych badaniach nad twórczością „Białowieżan” niewiele miejsca poświęcano tematyce kobiecej, która – jak stwierdza Halina Twaranowicz – stanowi ważną część literackiego dorobku grupy. W artykule *Жаночыя праблемы ў жаночай паэзіі „Белавежы”* Autorka podejmuje próbę określenia specyfiki pisarstwa kobiecego i prezentuje najistotniejsze tematy i motywy, które uobecniają się na płaszczyźnie tekstów Maryli Bazyluk, Iryny Barawik i Żeni Martyniuk – temat miłości, przemijania, fascynacji światem przyrody, związku z ojczyzną, wreszcie tematyka *sacrum*. Jak dowodzi Autorka, twórczość ta wyrasta z osobistego doświadczenia, stąd tak silnie jest w niej obecne emocjonalne nacechowanie, psychologizm, liryczne nastroje, metafizyczny niepokój. Ukazany w analizowanych tekstach wzorzec kobiecości integralnej, pełnej, harmonijnej wyraźnie przesunięty jest w sferę duchową, skoncentrowany na świecie uczuć.

Ostatni szkic, składający się na część główną prezentowanej publikacji podejmuje temat małej ojczyzny w poezji Michasia Szachowicza (*Малая айчына ў творчасці Міхася Шаховіча*), o znaczeniu której poeta pisał: „Białorusini jak nikt inny na świecie odczuwają brak ojczyzny i dlatego tak często wracają do swoich źródeł, dlatego tak często zamykają się w miejscowym patriotyzmie. Szczególnie jest to odczuwalne w twórczości. To fakt, że twórczość niemal każdego poety wyrasta z podwórza dziecięcej wrażliwości”². W kontekście powyższych słów stosunkowo łatwo daje się zatem zrekonstruować świat narodowej wyobraźni, wierzeń i obrzędów, silnie obecnych w jego poezji, łączonych najczęściej z problematyką egzystencjalną, zadumą nad tajemnicą ludzkiego bytu, próbą

² М. Шаховіч, *Паверыўшы ў паэзіі крыло*, „Ніва” 1989, nr 13, s. 3.

zgłębienia jego istoty. Halina Twaranowicz dokonuje reinterpretacji niezwykle interesującego, choć mało znanego utworu Szachowicza *Паэма ценяў*, w którym ontologiczno-egzystencjalne rozważania poety powiązane zostały z tematem przemijania, ulotności życia, przygodności ludzkiego bytu. Człowiek, wpisany w rytm natury i poddany jej nieubłagalnym prawom, jest wędrowcem poszukującym swojego miejsca w świecie. Jak zauważa Autorka, ważne miejsce w twórczości Szachowicza zajmują kwestie tożsamościowe. Tragiczne epizody białoruskiej historii, specyficzna sytuacja rozdarcia Białorusinów Białostoczczyzny, wreszcie migracje ze wsi do miasta, wszystko to aprobuje uwagę poety i stanowi przedmiot pogłębionych refleksji.

Zamykając swe rozważania nad twórczością „Białowieżan” Autorka podkreśla, że jest to twórczość w pełni oryginalna, ale też silnie powiązana z białoruską tradycją literacką. Widoczne jest to nie tylko na płaszczyźnie tematyczno-problemowej, ale też estetycznej, stylistycznej, poetyckiej i genologicznej.

Odrębną część prezentowanej publikacji stanowi Dodatek, na który złożyły się eseje i szkice naukowe poświęcone twórczości Kanstancina Michajłowicza, Franciszka Skaryny, Radzima Hareckiego, Chrysciny Lalko, a także krytyczno-literaturoznawczej recepcji białoruskiej literatury emigracyjnej.

Wielostronność i różnorodność zagadnień badawczych, zrealizowanych na podstawie solidnego warsztatu metodologicznego sprawia, że prezentowana książka jest wyjątkowo cenna i w istotny sposób dopełnia przestrzeń badań nad literaturą białoruską.

Beata Siwek
Instytut Filologii Słowiańskiej KUL

Солженицын: мыслитель, историк, художник. Западная критика 1974-2008. Сборник статей, ред. Э.Э. Эриксон, пер. Н.П. Гринцер и др, Москва: wyd. „Русский Путь” 2010, ss.721.

Od śmierci autora *Jednego dnia Iwana Denisowicza* mija właśnie pięć lat, a jego postać nie przestaje inspirować krytyków, literaturoznawców i badaczy historii Rosji. Ciągłe także nie milkną spory wokół właściwego znaczenia wieloaspektowej twórczości Sołżenicyna dla kultury rosyjskiej. Opinie na ten temat są zwykle silnie spolaryzowane i aby się o tym przekonać, wystarczy choćby przejrzeć wypowiedzi, które ukazały się w ostatnich kilku latach w polskiej prasie codziennej i naukowej³. Warto więc przybliżyć

³ Zob. T. Klimowicz, *Ostatni sprawiedliwy*, „Gazeta Wyborcza” 2003, nr 284, s. 16-17; L. K o ł a k o w s k i, *Wielki świadek komunizmu*, „Gazeta Wyborcza” 2008, nr 182, s. 2; zob. także inne artykuły z tego wydania; L. S u c h a n e k, *Aleksander Sołżenicyn. Dramat w czterech odsłonach. Na okoliczność śmierci pisarza*, „Slavia Orientalis” 2008, nr 4, s. 443-461; J. S m a g a, *Aleksander Sołżenicyn i jego dylematy*, „Slavia Orientalis” 2010, nr 1, s. 7-15.